

تطبیق سازمان بازرسی کل کشور با نهاد آمبودزمن و نهادهای مشابه آن

اردشیر مهرعلیان^۱

چکیده

سازمان بازرسی کل کشور یکی از نهادهای نظارتی در نظام حقوق جمهوری اسلامی ایران است که تحت نظر قوه قضائیه می‌باشد و براساس حق نظارت قوه قضائیه نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین نسبت به طرز کار قوای سه‌گانه و شکایات مربوطه رسیدگی می‌کند و کمیسیون اصل نود مجلس شورای اسلامی وظیفه رسیدگی و پیگیری شکایات علیه هر یک از قوای سه‌گانه کشور و مراجع قانونی دیگر را دارد. در نظام‌های حقوقی کشورهای مختلف یکی از مهمترین سازکارهای نظارتی کنترل، به عنوان نهاد آمبودزمن به شکایات شهروندان و اشخاص بر علیه نهادهای عمومی و دولتی به شکل غیرقضایی رسیدگی می‌کند. آمبودزمن، مأموری مستقل و بیطرف است که اغلب در قانون اساسی وجود آن پیش‌بینی شده و بر اداره نظارت می‌کند. لذا شباهت بسیار اندک و یا عدم شباهت در مورد کارکرد فی‌مابین نهاد آمبودزمن با توجه به استقلال و بیطرفی آن نهاد در جهت احقاق حقوق شهروندان با سازمان بازرسی کل کشور و کمیسیون اصل نود در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است و وجوه اشتراکی احتمالی که با سازمان بازرسی کل کشور و کمیسیون اصل نود در جهت تأمین منافع عمومی و حقوق شهروندان دارد که به شرح مباحث بعدی تشریح می‌گردد.

واژگان کلیدی: نظارت قضائی، تظلم‌خواهی فراقضائی، آمبودزمن، سازمان بازرسی کل کشور، کمیسیون اصل نود.

^۱ دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب

مقدمه

آمبودزمن و سازمان بازرسی کل کشور در دو مبحث به طور مختصر مورد بررسی و نقد و ارزیابی قرار می‌گیرد.

آمبودزمن به عنوان نهاد غیرقضایی

در این بخش به بررسی تعاریف، مبنای حقوقی، سوابق، ویژگی‌ها، صلاحیت، کاربرد، دلایل گسترش جهانی و انواع و دسته‌بندی از حیث صلاحیت آمبودزمن مورد بحث قرار می‌گیرد.

۱- تعاریف آمبودزمن

آمبودزمن عبارتند از یک نهاد غیرقضایی که بر عملکرد ادارات دولتی و عمومی نظارت می‌کند. آمبودزمن ابتدا به شخص و فرد اطلاق می‌شد، کسی که از طرف گروهی بیطرف انتخاب و به نیابت از شاکی اقدام به احقاق حق و رسیدگی به تعدیات و تظلمات می‌کرده است. اولین تعریف از نهاد آمبودزمن در سال ۱۹۷۴ توسط اتحادیه کانون وکلای بین‌المللی انجام گرفته است که عبارتست از یک مرکز که به وسیله قانون اساسی یا مصوبه قوه‌مقننه یا پارلمان تأسیس شده است و به وسیله یک مقام عمومی بلند پایه، مستقل که در برابر قوه‌مقننه یا پارلمان پاسخگو است، مدیریت می‌شود. نهاد آمبودزمن یکی از مکانیزم‌های مدرن است که امروزه جایگاه مهمی را در بحث نظارت و حاکمیت قانون به خود اختصاص داده است. با توجه به اینکه نظارت و بازرسی مهمترین بحث‌ها در حقوق عمومی و بالاخص در حقوق اداری محسوب می‌شود. اصطلاح آمبودزمن به معنی رسیدگی کننده به شکایت می‌باشد (هداوند، ۱۳۹۰: ۶۱۶).

آمبودزمن به عنوان نهاد غیرقضایی که در تلاش برای حفظ حقوق شهروندی، اقدامات بازدارنده و پیشگیرانه، حفظ حقوق عمومی و برخورد با مفساد اقتصادی و اداری، اختیارات ویژه قضایی و اختیارات سازمان و نیز وظایف دستگاه‌ها و مسئولین سازمان‌ها را پیگیری می‌کند. تشکیلاتی غیرقابل انکار در دفاع از حقوق مردم و نظارت بر ارگانهای حکومتی و صالح به رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر از سوی ارگانها و نهادهای عمومی و دولتی هستند (موسی‌زاده و جوکار، ۱۳۹۱: ۳۵). سازمان بازرسی کل کشور با پشتوانه قضایی، نه تنها مسئولیت نظارت قوه قضائیه بر حسن اجرای قوانین را تضمین می‌کند، بلکه اصل نظارت بر اعمال حکومت را هم در محدوده وسیع‌تری جامه عمل می‌پوشاند. شاید بتوان گفت که در میان دستگاه‌های ناظر بر اعمال حکومت، هیچ نهادی نقش سازمان بازرسی کل کشور را در ایفای وظیفه نظارت بر عهده ندارد. به عبارت دیگر، اگر هیچ نهاد نظارتی به جزء سازمان بازرسی کل کشور با این همه وظایف و صلاحیت‌ها نبود، سازمان در تضمین سلامت حکومت چیزی کم ندارد. در تمامی جوامع، قانونمندی به معنای آنست که همه امور اجتماع و حکومت، بر قانون استوار باشد و از قانون و مقررات پیروی کند. فکر تبعیت سازمان‌های عمومی و حکومتی از قانون، یک فکر تازه است که براساس آن، اداره و حکومت نه تنها مکلف است در حدود اختیارات و وظایف قانونی عمل کند، بلکه در مواردی هم که از آزادی عمل و اختیار برخوردار است، باید در حدود (مقتضیات منافع عمومی) اقدام کند (طباطبائی موتمنی، ۱۳۸۵: ۸). که نهاد

۲- مبنا و ماهیت حقوقی آمبودزمن

اگر مردم در حکومت‌های دموکراتیک، ویژگی و مزیت خاصی که مبتنی بر حاکمیت شهروندان باشد سراغ نیابند، آنگاه حضور خویش را بی‌فایده می‌پندارند و برای دفاع از حکومت، تلاشی نخواهند داشت و بحران مشروعیت حاصل از این انفعال گریبان چنین حکومتی را می‌گیرد و اصولی که نشانگر حکمرانی خوب باشد را دیگر نباید انتظار کشید (مقدری، ۱۳۹۵: ۹۸). نهاد آمبودزمن در هر کشوری منبعث از نظام حقوقی آن کشورها است. این نهاد در اکثر کشورها زیر نظر پارلمان و قوه‌مقننه و در معدودی از کشورها زیر نظر قوه مجریه می‌باشد. توسعه این نهاد منحصر به فرد، مرهون عوامل سیاسی مرتبط با پیدایش دموکراسی و ضرورت رعایت کامل موازین حاکمیت قانون و حقوق شهروندی است. تکامل تدریجی آن نیز منوط به این واقعیت است که این نهاد دارای استقلال بوده و مستقل عمل می‌کند و در رابطه با انتظارات عامه مردم پاسخگو بوده و مقامات دولتی نیز در رابطه با اینگونه نهادها آن را تأیید و پشتیبانی کرده‌اند. و از حیث ماهیت نیز نهادهایی هستند اصلاح‌گر و انعطاف‌پذیر.

معروف بوده است نظارت بر ارگان‌های عمومی را انجام می‌داده است. دیوان مظالم نیز یکی از نهادهای نظارتی اسلامی بوده است. واژه مظالم آنچه از ستم‌گر بازخواست و گرفته می‌شود است (مقدری، پیشین: ۹۸).

در عصر جدید این نهاد اولین بار در سوئد در سال ۱۸۰۹ پا گرفت و تأسیس شد. و در سال ۱۹۱۹ وارد قانون اساسی فنلاند شد. و در سال ۱۹۵۴ و ۱۹۵۸ در کشور دانمارک و نروژ چنین نهادی ایجاد گردید. بعد از جنگ جهانی دوم این نهاد مورد نیاز کشورهای مختلف که شکل دولت‌های آنان از دولت رفاه به دولت ژاندارم تغییر کرد و امور مختلف جامعه را زیر پوشش قرار داده بودند به طور گسترده واقع شد. در سال ۱۹۷۸ میلادی یک موسسه بین‌المللی آمبودزمن (I.O.I)، تأسیس شد که در واقع سازمان جهانی نهادهای بازرسی آمبودزمن است (محمدنبی، ۱۳۷۸: ۴۶). امروزه تعداد نهادهای آمبودزمن در ۸۹ کشور جهان به ۳۲۱ موسسه افزایش یافته است. این نهاد در کشورهای دیگر با عناوین دیگری نامگذاری شده‌اند و آنچه که مهم است اینست که امروزه در کشورهای اسکاندیناوی سعی بیشتر آمبودزمن برای حمایت و صیانت از حقوق بشر است.

۳- تاریخچه آمبودزمن (در عصر کهن و جدید)

نهادهای نظارتی، فقط مربوط به عصر جدید نمی‌باشند، بلکه در دوران کهن نیز چنین نهادهایی در بطن حکومت وجود داشته است. در یونان باستان، بازرسی تحت عنوان افلور، اقدامات کارکنان دولت را مورد نظارت قرار می‌داده است. در رم، نهاد (تریبون مردم) وجود داشته است که می‌توانسته با سنای رم مخالفت کند. در ایران عصر هخامنشی نیز نهادی که رئیس آن به چشم و گوش پادشاه

۴- کاربردهای آمبودزمن

این نهاد دارای استقلال بوده و مستقل عمل می‌کند و در رابطه با انتظارات عامه مردم پاسخگو بوده و مقامات دولتی هم در رابطه با اینگونه نهادها آن را تأیید و پشتیبانی کرده‌اند و از حیث ماهیت هم نهادهای اصلاح‌گرا و انعطاف‌پذیر هستند (موسی‌زاده، ۱۳۸۹: ۱۴۷). امروزه آمبودزمن به عنوان یک نهاد غیرقضایی که برای تقویت رقابت و پاسخگویی کلیه مراکز و مراجع قانونگذاری و

(مایورانو، ۱۳۸۷: ۱۹). توسعه این نهاد منحصر به فرد، مرهون عوامل سیاسی مرتبط با پیدایش دموکراسی و ضرورت رعایت کامل موازین حقوق بشر است. به علت گستردگی وظایف اداره و دولت، اختلافات و شکایات، اداری و قضایی افزایش یافته است و از آنجا که محاکم قضایی توانایی پاسخگویی به آنها را ندارند، نهادی به عنوان آمبودزمن شکل گرفته و روزه‌به‌روز گسترده‌تر می‌شود (صادقی‌مقدم و میرزاده‌کوهشاهی، ۱۳۹۲: ۴).

الف) فراگیر شدن موج دموکراسی خواهی و حاکمیت قانون؛

ب) توسعه اجتماعی و اقتصادی در سراسر جهان؛

ج) گسترش حوزه فعالیت دولت‌ها هم در کشورهای توسعه‌یافته و هم در حال توسعه؛

د) سادگی و انعطاف‌پذیری نهاد نقش مهمی در توسعه آن داشته است. این نهاد از لحاظ ساختاری و هم از لحاظ صلاحیت و وظیفه نظارت دارای انعطاف فوق‌العاده‌ای است و توانایی انطباق با نظام‌های مختلف حقوقی را دارد؛

ه) فعالیت‌های مفید انجمن‌ها و اتحادیه‌های بین‌المللی، قاره‌ای و منطقه‌ای آمبودزمن است که مهمترین این نهادها آمبودزمن بین‌المللی است. که در واقع سازمان جهانی نهادهای آمبودزمن محسوب می‌شود که هدف شکوفا کردن مفهوم بازرسی و تشویق و ایجاد انگیزه تحقیق در باب بازرسی و برپایی کنفرانس‌های بین‌المللی بازرسی است (موسی‌زاده و جوکار، ۱۳۹۱: ۳۰)؛

و) ایرادات موجود در نظارت قضائی است.

۷- انواع آمبودزمن

الف) در سطح ملی: به طور معمول کشورها از یک آمبودزمن ملی بهره می‌برند که کل قلمرو سرزمینی آن

اجرایی در جهت تقویت کاربرد آنها در تمامی حوزه‌های مختلف سیاسی، اقتصادی و اجتماعی دایره بسیار گسترده‌ای از سیاست‌ها و از جمله اصلاح سیستم قضایی و تمامی نهادهای اداری عمومی را شامل می‌گردد (نقیبی‌مفرد، ۱۳۸۹: ۲۵).

- جبران خسارت در جهت تطبیق اعمال ادارات عمومی با قانون؛

- رفع نیازهای شهروندان به منظور استفاده ابزار مناسب برای تأمین نیازها و خدمات.

۵- ویژگی‌های آمبودزمن

الف) تعامل با پارلمان؛

ب) به طور مستقل عمل می‌کند (استقلال دارد)؛

ج) دارای صلاحیت رسیدگی به شکایات شهروندان علیه نهادهای عمومی و دولتی است؛

د) صالح به صدور توصیه‌نامه و صدور و ارائه گزارش از عملکرد خود است؛

ه) تصمیمات مستقیم فاقد قوه لازم‌الاجراء می‌باشد، ولی می‌تواند منجر به تصمیمات قضائی و سیاسی علیه مقامات و نهادهای خاصی گردد.

۶- دلایل گسترش جهانی

توسعه فراگیر بازرسی و نظارت از طریق آمبودزمن در دو مرحله صورت گرفته است. مرحله اول مربوط به سوء مدیریت و اجحاف اداری است و مرحله دوم نظارت به موارد مربوط به نقض حقوق بشر و آزادی‌های عمومی است. به همین دلیل آمبودزمن تا حد امکان باید از سیاست‌های میانجیگری و سازش بین دولت و شهروندان پیروی کند

نهادهای عمومی و دولتی است و شبیه به نهادهای ملی حقوق بشری است که مطابق با اصول پاریس تشکیل شده‌اند. رسیدگی به برخی از موضوعات که عمدتاً در حوزه دیپلماسی یا موضوعات کیفری محض هستند خارج از حوزه صلاحیت آمبودزمن قرار دارند. با این حال وجود چنین مستثنیاتی به شدت با انتقاد روبرو شده است. به علاوه وقتی که رسیدگی به شکایت از طریق بازنگری قضایی شیوه‌ای مطلوب‌تر است، اصل بر این است که به جای تسلیم شکایت به آمبودزمن به محاکم قضایی مراجعه شود (همان، ۶۲۰).

سازمان بازرسی کل کشور

قوه قضائیه به طرق مختلف توسط نهادهای وابسته به خود که در قانون پیش‌بینی شده، بر عملکرد و فعالیت سازمان‌های اداری کشور و کارکنان آنها نظارت می‌کند. با این توضیح که نظارت قضایی نسبت به دیگر انواع نظارت از ضمانت اجرایی مناسب‌تری برخوردار است. چون قوه قضائیه در این موارد احکام لازم‌الاجرا صادر می‌کند. قوه قضائیه از ابزارهای مختلف برای نظارت بر سازمان‌های اداری کشور و کارکنان آن استفاده می‌کند (امامی و استوارسنگری، ۱۳۹۲: ۱۴۶). یکی از ارکان قانونی، نظارت بر تمام دستگاه‌های اجرایی کشور، سازمان بازرسی کل کشور می‌باشد که تحت نظر قوه قضائیه بوده و در مورد ساختار، ماهیت و کارکرد آن سازمان به شرح مباحث ذیل توضیح داده خواهد شد.

کشور را تحت پوشش قرار می‌دهد. و در تمامی نواحی کشور دارای صلاحیت رسیدگی به شکایات شهروندان علیه سوء عملکرد دستگاه‌های دولتی و ارگانهای عمومی است. مثل کمیسیون اصل ۹۰ در ایران و بازرسی ویژه دفاتر ریاست جمهوری و دفتر رهبری.

ب) در سطح منطقه‌ای: در برخی از کشورها آمبودزمن‌های منطقه‌ای وجود دارد که صلاحیت آنها محدود به منطقه خاص یا یک سرزمین می‌شود. که اقدام به رسیدگی به شکایات شهروندان علیه سوء عملکرد نهادهای دولتی می‌کنند. و دلیل آن فضای سیاسی و نظام‌های حقوقی آنان است که این موضوع را ایجاد می‌کند، مانند: انگلستان.

۸- دسته‌بندی آمبودزمن از حیث صلاحیت

در حال حاضر آمبودزمن هم در بخش عمومی و هم در بخش خصوصی به شکلی گسترده مورد استفاده قرار می‌گیرد. برای نمونه، بسیاری از سازمانها و وزارتخانه‌ها و وزارتخانه‌های دولتی و مقامات محلی، آمبودزمن مخصوص به خود را ایجاد کرده‌اند (هداوند، پیشین: ۶۱۷)، لذا به اشکال ذیل دسته‌بندی گردیده است:

الف) آمبودزمن کلاسیک: این مدل تقریباً همه نهادهای آمبودزمن را در بر می‌گیرد و صلاحیت آن رسیدگی به شکایات، صدور توصیه‌نامه برای گزارش عملکرد عموم می‌باشد و این مدل فاقد اختیار اتخاذ تصمیمات مستقیم لازم‌الاجراست.

ب) آمبودزمن مختلط یا چندگانه: کارکرد آمبودزمن یعنی علاوه بر رسیدگی بر شکایت شهروندان علیه دستگاه دولتی به موارد نقض حقوق بشر و حاکمیت قانون، رسیدگی می‌کند. این دسته صالح به رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر و

۱- تاریخچه تأسیس

«نظام نظارت و بازرسی در ایران پس از انقلاب مشروطیت و از سال ۱۳۰۸ هجری شمسی پایه‌گذاری شده است.» در این سال مجلس شورای ملی وقت، هیأت تفتیشه مملکتی را تصویب کرد و در سال ۱۳۱۳ به تفتیش کل مملکتی تبدیل شد. بعد از مدتی اداره کل بازرسی کشور زیرنظر وزیر دادگستری ایجاد شد که به بازرسی نظام اداری و قضایی مبادرت می‌کرد. در سال ۱۳۳۳ علاوه بر اداره کل بازرسی کشور، هیأت عالی نظارت شکل گرفت. در سال ۱۳۳۷ بازرسی شاهنشاهی جایگزین این نهاد شد. با وقوع انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ هجری شمسی (۱۹۷۹ میلادی)، سازمان بازرسی کل کشور جمهوری اسلامی ایران تأسیس شد و براساس مصوبات شورای عالی انقلاب سازمان‌های مشابه قبلی منحل شدند. با تصویب قانون اساسی ایران بر مبنای جمهوری اسلامی، تشکیل سازمان بازرسی کل کشور به عنوان یک نهاد پایدار تثبیت شد.

۲- جایگاه قانونی سازمان بازرسی کل کشور

تبيين جایگاه قانونی سازمان بازرسی کل کشور در حقوق موضوعه جمهوری اسلامی ایران، طبق اصل ۱۷۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصریح شده است: براساس حق نظارت قوه قضائیه نسبت به حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» زیرنظر رئیس قوه قضائیه تشکیل می‌شود. حدود اختیارات و وظایف این سازمان را قانون تعیین می‌کند. بر این پایه قانون تشکیل سازمان در سال ۱۳۶۰ هجری شمسی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و از همان سال این سازمان به فعالیت خود

ادامه داد. قانون مزبور با تغییرات و اصلاحاتی در سال ۱۳۸۷-۱۳۷۵ مواجه شد. این قانون در سال ۱۳۹۳ هجری شمسی با آخرین اصلاحات تصویب شد.

۳- جایگاه حقوقی تشکیل سازمان بازرسی کل کشور

تضمین نظام شایسته‌سالاری در نظام اداری از اهداف و وظایف سازمان بازرسی کل کشور است که می‌تواند از این طریق وظیفه نظارت بر حسن اجرای قوانین را بر عهده قوه قضائیه است انجام دهد (عمیدزنجانی و موسی‌زاده، ۱۳۸۹: ۱۴۲). طبق ماده ۱ قانون سازمان بازرسی کل کشور به منظور نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین در دستگاه‌های اداری و در اجرای اصل ۱۷۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران سازمانی به نام «سازمان بازرسی کل کشور» که در این قانون به اختصار «سازمان» نامیده می‌شود، زیرنظر رئیس قوه قضائیه و با اختیارات و وظایف مندرج در این قانون تشکیل می‌شود (اصل ۱۷۴ قانون اساسی). تبصره: نظارت و بازرسی از نظر این قانون عبارت است از مجموعه فعالیت‌های مستمر و منظم و هدف‌دار به منظور جمع‌آوری اطلاعات لازم درباره مراحل حین و بعد از اقدامات دستگاه‌های مشمول ماده (۲) این قانون تجزیه و تحلیل آنها، تطبیق عملکرد دستگاه با اهداف و تکالیف قانونی و ارائه پیشنهادهای مناسب در جهت حسن جریان امور. سازمان بازرسی همچنین می‌تواند قبل از اقدامات دستگاه‌های مذکور نیز اطلاعات لازم را جمع‌آوری کند. قانون مبین حاکمیت و اراده ملی است و با اوصاف عمومی و غیرشخصی خود، فرمانروایان و فرمانبرداران را، به نحو برابر، تحت ضابطه ثابت و معین در می‌آورد (هاشمی، ۱۳۹۲: ۲۲۰).

ج) اعلام موارد تخلف و نارسائی‌ها و سوء جریانات اداری و مالی در خصوص وزارتخانه‌ها و نهادهای انقلاب اسلامی و بنیادها به رئیس‌جمهور و در خصوص مؤسسات و شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت به وزیر ذیربط و در مورد شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به وزیرکشور و در خصوص مؤسسات غیردولتی کمک‌بگیر از دولت به وزیر ذیربط و در خصوص سوء جریانات اداری و مالی مراجع قضایی و واحدهای تابعه دادگستری به رئیس قوه قضائیه و در موارد ارجاعی کمیسیون اصل نود قانون اساسی نتیجه بازرسی به آن کمیسیون اعلام خواهد شد.

د) در مواردی که گزارش بازرسی متضمن اعلام وقوع جرمی است، چنانچه جرم دارای حیثیت عمومی باشد، رئیس سازمان یا مقامات مأذون از طرف وی یک نسخه از گزارش را با دلایل و مدارک مربوط برای تعقیب و مجازات مرتکب به مرجع صالح قضایی ارسال و موضوع را تا حصول نتیجه نهائی پیگیری نمایند و در مورد تخلفات اداری، انضباطی و انتظامی مستقیماً مراتب را به مراجع ذیربط منعکس نموده و پیگیری لازم را به عمل آورند. مراجع رسیدگی کننده مکلفند وقت رسیدگی و جهت حضور را به اطلاع سازمان بازرسی کل کشور برسانند.

تبصره ۱- در مورد جرائم منتهی به ورود خسارت به اموال دولتی و حقوق عمومی و تضییع آنها دادستان ضمن تعقیب کیفری متهم یا متهمان در دادگاه صالح در صورت احراز ورود خسارت و ضرر و زیان، رأساً جبران آن را بدون پرداخت هزینه دادرسی از دادگاه درخواست می‌نماید. دستگاه‌های ذیربط موظف به همکاری با دادستان در جمع‌آوری دلایل و مدارک و پیگیری موضوع می‌باشند.

وظایف و اختیارات سازمان به شرح زیر می‌باشد:

سازمان بازرسی کل کشور از دو جهت می‌تواند ضامن اجرای وظیفه نظارت بر حسن اجرای قوانین در نظام قضایی باشد:

- به لحاظ کشف تخلفات و یا زمینه‌های تخلف در سراسر نظام اداری کشور و گزارش آن به مسئولان ذیربط و پیگیری تا اخذ نتیجه مطلوب.

- توان بالای بازدارندگی سازمان نسبت به تخلفات، نارسایی‌ها و ناکارآمدی‌ها، به طوریکه مسئولان را از عواقب نواقص موجود در حوزه تحت مسئولیت‌شان برحذر می‌دارد، تا بازرسی آغاز نشده نارسایی‌ها را برطرف کنند.

طبق ماده ۲ قانون مربوطه عبارتند از:

الف) بازرسی و نظارت مستمر کلیه وزارتخانه‌ها و ادارات و امور اداری و مالی دادگستری، سازمان‌ها و دستگاه‌های تابعه قوه قضائیه و نیروهای نظامی و انتظامی و مؤسسات و شرکت‌های دولتی و شهرداری‌ها و مؤسسات وابسته به آنها و دفاتر اسناد رسمی و مؤسسات عام‌المنفع و نهادهای انقلابی و سازمان‌هایی که تمام یا قسمتی از سرمایه یا سهام آنان متعلق به دولت است یا دولت به نحوی از انحاء بر آنها نظارت یا کمک می‌نماید و کلیه سازمان‌هایی که شمول این قانون نسبت به آنها مستلزم ذکر نام آنها است براساس برنامه منظم.

ب) انجام بازرسی‌های فوق‌العاده حسب‌الامر مقام رهبری و یا به دستور رئیس قوه قضائیه و یا درخواست رئیس‌جمهور و یا کمیسیون اصل نود قانون اساسی مجلس شورای اسلامی و یا بنا به تقاضای وزیر یا مسئول دستگاه‌های اجرایی ذیربط و یا هر موردی که به نظر رئیس سازمان ضروری تشخیص داده شود.

- تبصره ۲- گزارش‌های بازرسی در ارتباط با آئین‌نامه، تصویب‌نامه، بخشنامه و دستورالعمل‌های صادره و شکایات اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی که حاکی از تشخیص تخلف در موارد فوق‌الذکر باشد جهت رسیدگی و صدور رأی به دیوان عدالت اداری ارسال می‌گردد. رسیدگی به اینگونه موارد بطور فوق‌العاده و خارج از نوبت خواهد بود.
- ه) در مواردی که گزارش بازرسی متضمن اعلام تخلف اداری مدیران کل ادارات و مقامات بالاتر تا سطح وزرا و هم‌تراز آنان است که مشمول قانون رسیدگی به تخلفات اداری هستند، سازمان گزارش را برای رسیدگی به هیأت رسیدگی به تخلفات اداری نهاد ریاست جمهوری ارسال و تا حصول نتیجه پیگیری می‌کند. درخصوص پرونده‌های مطروحه در رابطه با مقامات فوق، هیأت رسیدگی بدوی و تجدیدنظر مزبور با عضویت یک نفر از قضات منصوب رئیس قوه قضائیه تشکیل می‌شود و خارج از نوبت طبق قانون رسیدگی به تخلفات اداری به موضوع رسیدگی می‌کند.
- رئیس هیأت موظف است ضمن نظارت بر ثبت پرونده و تعیین اوقات رسیدگی، مراتب را به عضو قاضی و نماینده سازمان جهت حضور اعلام نماید.
- تبصره: رسیدگی به تخلفات مقامات و کارکنان قوای قضائیه، مقننه و نیروهای مسلح، شورای نگهبان و دستگاه‌های زیر نظر مقام رهبری از شمول این بند مستثنی است.
- و) سازمان مجاز است در نظارت و بازرسی از نیروهای نظامی، انتظامی، امنیتی و شرکت‌ها و مؤسسات تابعه از نیروهای بازنشسته واجد شرایط و متخصص مراجع مذکور استفاده کند. آئین‌نامه اجرائی این بند با پیشنهاد سازمان به تصویب رئیس قوه قضائیه می‌رسد.
- ۴- صلاحیت و انتخاب و نحوه بازرسی
- طبق ماده ۳ سازمان می‌تواند برای انجام بازرسی و اظهارنظر کارشناسی از وجود قضات و اشخاص صاحب صلاحیت و متخصصان در هر رشته بطور دائم یا موقت استفاده نماید و در سایر موارد نسبت به تأمین کادر موردنیاز از طریق انتقال یا مأموریت کارکنان دولت و در صورت عدم امکان از طریق استخدام اقدام نماید.
- تبصره ۱- انتقال کارمندان وزارتخانه و مؤسسات و شرکت‌های دولتی به سازمان به صورت مأمور یا انتقال دائم بلامانع است.
- تبصره ۲- مقررات اداری و استخدامی سازمان توسط قوه قضائیه تهیه و پس از تصویب مجلس به مرحله اجراء در می‌آید، مگر در مواردی که مشمول ماده ۱۴ این قانون است.
- تبصره ۳- ماده ۳ در اصلاحیه مصوب ۱۳۹۳/۰۷/۱۵ مجلس حذف شده است.
- ماده ۴- رئیس سازمان توسط رئیس قوه قضائیه از میان قضات شرع و یا قضاتی که دارای رتبه ۱۰ یا ۱۱ قضائی باشند، تعیین می‌شود. رئیس سازمان می‌تواند یک نفر قائم‌مقام برای خود از میان قضات با صلاحیت انتخاب کند که با پیشنهاد و تصویب رئیس قوه قضائیه تعیین می‌گردد. همچنین می‌تواند به تعداد لازم معاون داشته باشد.
- ماده ۵- بازرسی توسط بازرس یا هیأت‌های بازرسی به عمل می‌آید. رئیس هیأت بازرسی توسط رئیس سازمان حسب مورد از بین قضات یا متخصصین و کارشناسان برجسته و مورد اعتماد انتخاب می‌گردد.

تبصره: هرگاه بازرسی دارای پایه قضایی ضمن بازرسی در حدود مقررات قانونی، به حکمی برخورد کند که آن را خلاف بین شرع تشخیص دهد، گزارش مستدل آن را از طریق رئیس سازمان برای رئیس قوه قضائیه ارسال می‌کند تا رئیس قوه طبق قانون اقدام قانونی را بعمل آورد.

طبق ماده ۷ بازرسی یا هیأت‌های بازرسی گزارش کار خود را مستقیماً به سازمان تسلیم خواهد نمود.

طبق ماده ۸ کلیه مسئولان ذیربط در وزارتخانه‌ها و ادارات و سازمان‌ها و مؤسسات اسناد و اطلاعات و مدارک مورد لزوم در تحقیقات را بدون هرگونه فوت وقت در اختیار بازرسی یا بازرسان اعزامی قرار داده و همکاری لازم را مبذول دارند.

تبصره ۱- تخلف از تکلیف مندرج در این ماده در خصوص عدم همکاری در ارائه اسناد و مدارک موردنیاز موجب حبس از سه ماه و یک روز تا شش ماه یا انفصال موقت از خدمات دولتی و عمومی از سه ماه تا یک سال خواهد بود.

تبصره ۲- اسناد سری دولتی از حکم این ماده مستثنی است مگر به درخواست رئیس سازمان بازرسی کل کشور و موافقت رئیس قوه قضائیه.

ماده ۹- در اصلاحیه ۱۳۹۳/۰۷/۱۵ مجلس شورای اسلامی حذف گردید.

ماده ۱۰- وزیر یا مسئول دستگاه مربوط موظف است از تاریخ دریافت گزارش هیأت بازرسی حداکثر ظرف ده روز عملیات اجرائی را جهت انجام پیشنهادهای مندرج در گزارش مزبور شروع و مفاد جریان کار را مرتباً به اطلاع سازمان برساند. سازمان موظف است تا حصول نتیجه نهایی جریان امر را پیگیری نماید.

تبصره ۱- آن قسمت از گزارش بازرسی غیرقضائی که حاکی از وقوع تخلف یا جرم می‌باشد باید به تأیید بازرسی قضائی برسد.

تبصره ۲- رئیس هیأت بازرسی و یا بازرسی در صورتیکه دارای پایه قضائی و ابلاغ خاص از رئیس قوه قضائیه باشد، چنانچه در ضمن بازرسی به اموری برخورد نماید که بیم تنبلی یا فرار متهم و یا از بین بردن دلایل و مدارک برود می‌تواند تا پایان بازرسی برابر مقررات قانون آئین دادرسی نسبت به صدور قرار تأمین غیر از قرار بازداشت اتخاذ تصمیم نماید و چنانچه قرار بازداشت موقت را ضرورت تشخیص دهد، باید با پیشنهاد رئیس هیأت و موافقت رئیس دادگستری محل اقدام نماید. قرارهای تأمین صادره ظرف مدت بیست روز از تاریخ ابلاغ قابل تجدیدنظر در دادگاه تجدیدنظر مرکز استان مربوط می‌باشد.

۵- رسیدگی و زمان اعلام بازرسی

طبق ماده ۶ گزارش‌های سازمان در مراجع قضائی و هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری، انضباطی و انتظامی، خارج از نوبت و حداکثر ظرف مدت ۳ ماه مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. چنانچه رسیدگی به پرونده‌ها بیش از مدت معین نیاز به وقت داشته باشد، مراجع مذکور باید جهات و دلایل آن را در پرونده درج و تصریح نمایند. آراء صادره مراجع قضائی با درخواست سازمان بازرسی کل کشور و موافقت دادستان ذیربط و آراء صادره هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری، انضباطی و انتظامی با درخواست سازمان مذکور در مراجع ذیصلاح ظرف بیست روز پس از ابلاغ قابل تجدیدنظر بوده و این رسیدگی نیز خارج از نوبت خواهد بود.

در رسیدگی به عملکرد مالی و اداری دستگاه‌های اجرایی و شرکت‌های دولتی و وابسته به دولت برسند که مربوط به وظایف سازمان بازرسی است، باید مراتب را به اطلاع سازمان بازرسی کل کشور برسانند. مستنکف به مجازات مقرر در ماده (۶۰۶) کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی (تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده) مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ محکوم خواهد شد.

ماده ۱۳- بودجه سازمان در بودجه کل کشور تحت ردیف مستقل ذیل ردیف دادگستری منظور و یک پنجم آن خارج از شمول محاسبات عمومی و سایر مقررات مصرف خواهد شد.

ماده ۱۴- آئین‌نامه اجرایی این قانون توسط سازمان بازرسی کل کشور تهیه می‌شود و به تصویب رئیس قوه قضائیه می‌رسد.

ماده ۱۵- قوه قضائیه، وزارت امور اقتصادی و دارایی و سازمان امور اداری و استخدامی کشور در قسمت مربوط مأمور اجرای این قانون می‌باشد.

ماده ۱۶- از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون، (قانون اصلاح موادی از قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور مصوب ۱۳۶۰ و اصلاحیه آن مصوب ۱۳۷۵) که در تاریخ ۱۳۸۷/۰۴/۱۷ به تصویب کمیسیون قضائی و حقوقی مجلس شورای اسلامی رسیده بود، نسخ می‌شود.

شایان ذکر است که آخرین اصلاحات قانون تشکیل سازمان بازرسی کل کشور «مشمول بر ۹ ماده» در جلسه علنی روز سه‌شنبه مورخ ۱۳۹۳/۰۷/۱۵ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و در تاریخ ۱۳۹۳/۰۷/۳۰ پس از اعلام عدم‌مغایرت با شرع و قانون اساسی به تصویب شورای

تبصره: در مواردی که پیشنهاد‌های سازمان برای جلوگیری از وقوع جرم، تکرار تخلف یا سوء جریان امور باشد و عدم اجرای آنها موجب انجام عمل غیرقانونی شود و مسئول مربوطه از انجام آن استنکاف نماید با رسیدگی و احراز در دادگاه صالح مشمول مجازات مقرر در تبصره (۱) ماده (۸) این قانون می‌باشد.

ماده ۱۱- سازمان می‌تواند در موارد زیر نیز اقدام کند.

الف) بهره‌گیری از توان تشکلهای غیردولتی و مردم‌نهاد و اشخاص واجد شرایط در بخش‌های علمی، تخصصی، صنفی و مردمی به منظور انجام وظایف محوله.

ب) با بهره‌گیری از فن‌آوری‌های روز و هرگونه ابزار مناسب دیگر بر عملکرد شوراها و کمیسیون‌های مالی، معاملاتی و اعتباری دستگاه‌های مشمول بازرسی و انجام مناقصات و مزایده‌ها نظارت کند.

تبصره: مسئولان ذیربط موظفند زمان تشکیل جلسات مجامع و شوراهای موردنظر را به اطلاع سازمان برسانند.

ج) ارائه گزارش‌های نظارتی هشداردهنده به هنگام به مقامات مسئول جهت پیشگیری از وقوع جرم، تخلف و سوء جریان‌ات احتمالی.

د) اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی عمومی از طریق رسانه‌های عمومی به منظور ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد، با رعایت قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲/۰۴/۱۲.

ماده ۱۲- چنانچه بازرسان قانونی مؤسسات و شرکت‌های مشمول بازرسی، مسئولان سازمان حسابرسی دولتی، حفاظت و اطلاعات و حراست و نظارت و بازرسی وزارتخانه‌ها و دستگاه‌های مشمول بازرسی، به سوء جریانی

همچنین کلیه شکایات از آئین‌نامه‌ها و تصویب‌نامه‌های دولت و بخشنامه‌های مغایر با قوانین نیز از سوی این سازمان مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. این امر پس از تأیید مغایرت، برای ابطال به دیوان عدالت اداری به عنوان بخشی از قوه قضائیه که رسیدگی به شکایات و اعتراضات اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی را عهده‌دار است و طبق اصل ۱۷۳ قانون اساسی شکل گرفته ارسال می‌شود.

مراکز مشابه آمبودزمن در جمهوری اسلامی ایران

بند الف) کمیسیون اصل نود
قانون باید به گونه‌ای تنظیم شود که شائبه برتری فردی بر افراد دیگر یا گروهی بر گروه‌های دیگر در میان نباشد. قواعد قانونی عام و شامل‌اند و به گونه‌ای تدبیر می‌شوند که حتی‌المقدور متن مصوب در جزء جزء آن نسبت به همه یکسان قابل اجرا باشد. دستگاه‌های اجرایی و قضایی نیز باید در مقام اجرای قانون همه را به یک چشم ببینند و نوعی فضای بی‌تبعیضی را در عمل برای شهروندان فراهم آورند. برابری حقوقی و سیاسی حداقلی است که برای ایجاد یک جامعه دمکراتیک لازم به نظر می‌رسد که بدون اجرای آن حکومت مردم تحقق‌پذیر به نظر نمی‌رسد (قاضی، ۱۳۹۳: ۱۲۱). کمیسیون اصل نود یکی از شعبه‌های داخلی مجلس شورای اسلامی محسوب می‌شود که اعتبار خود را از اصل نود قانون اساسی به عاریه گرفته است. اصل نود قانون اساسی، در واقع تقلیدی از ماده ۳۲ قانون اساسی مشروطه است که بیان می‌داشت: «هرکس از افراد ناس می‌تواند عرض حال یا ایرادات و شکایات خود را کتباً به دفترخانه عرایض مجلس عرضه بدارد. اگر مطلب راجع به خود مجلس باشد، جواب کافی به او خواهد داد. و چنانچه مطلب

محترم نگهبان رسیده است و در تاریخ ۱۳۹۳/۰۸/۰۷ توسط رئیس مجلس به رئیس جمهور ابلاغ گردید. و ریاست جمهور در تاریخ ۱۳۹۳/۰۸/۰۷ به وزیر دادگستری جهت اجراء ابلاغ نمودند.

بررسی تطبیقی، ساختار، ماهیت و کارکردهای دو نهاد آمبودزمن و سازمان کل کشور و نهادهای مشابه آن در ایران

در خصوص نقش آمبودزمنی و حفظ حقوق شهروندی، می‌توان گفت: همواره آمبودزمن‌ها نقش واسطه بین دستگاه‌های دولتی و شهروندان را ایفا می‌کنند و علاوه بر رسیدگی به تظلمات و شکایات افراد، در مواردی هم به مقابله با فساد اداری می‌پردازند. یکی از وظایفی که به موجب قانون برعهده سازمان بازرسی کل کشور گرفته رسیدگی به شکایات و اعلامات مردمی است. رسیدگی به تخطی دستگاه‌های اجرایی و عمومی از قانون و یا شکایات از تصمیمات و مصوبات دولتی وظیفه این سازمان است. وظیفه اصلی سازمان نظارت بر حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین است.

با اعلام تخلف از قانون توسط مسئولین مربوط، به محض وصول شکایت به این سازمان، که در حال حاضر بیشتر از طریق اتوماسیون اداری انجام می‌شود، موضوع شکایت به بخش تخصصی مربوط ارجاع داده می‌شود. چنانچه رسیدگی به این موضوع در صلاحیت سازمان باشد، مورد بررسی قرار می‌گیرد. سپس با تشکیل پرونده و احراز تخلف، برای اقدام مقتضی به مبادی و مراجع ذیصلاح منعکس می‌شود.

این کمیسیون اتخاذ می‌کند فاقد قدرت لازم الاجرا می‌باشد و از طرق دیگری اشخاص و نهادهای متخلف را مجبور به اجرای تصمیماتش می‌کند.

تلاش کمیسیون اصل نود برای بازگردان بیت‌المال

از جمله فعالیت اصل نود رسیدگی به فیش‌های حقوقی که جلسات آن با حضور نمایندگان سازمان بازرسی و دیوان محاسبات برگزار شد. با توجه به اینکه بسیاری از پرونده‌ها در کمیسیون اصل نود موقوف می‌گردد و یا از دستور کار خارج می‌شود و یا به صورت بلا تکلیف باقی می‌ماند. همچنین بی‌نتیجه ماندن بسیاری از پرونده‌های تخلف‌ها در کمیسیون اصل نود مجلس نهم از جمله پرونده‌های بنیاد شهید و تأکید رئیس پیشین این کمیسیون مبنی بر اینکه قرائت گزارش برخی تحقیق و تفحص‌ها همچون پرونده بنیاد با توجه به اینکه مقام رهبری اجازه داده‌اند که کمیسیون اصل نود حتی نهادهای زیرمجموعه رهبری و حتی دفتر ایشان را مورد نظارت قرار دهد، دیگر جای بحثی نبوده و نیازی به مصلحت‌اندیشی‌ها نیست. چراکه صلاح این است که افکار عمومی به روشنی در جریان واقعیت‌ها قرار بگیرند و هرچه بیشتر واقعیت‌ها را به افکار عمومی منتقل کنیم، اعتمادشان به مسئولان و نظام بیشتر می‌شود. لذا با توجه به اجازه رهبر انقلاب برای نظارت بر زیرمجموعه‌ها و دفتر مقام رهبری در دیداری که نمایندگان در زمان آغاز به کار مجلس دهم با ایشان داشتند، بر بعد نظارتی و به سرانجام رساندن تحقیق و تفحص‌های مجلس نیز تأکید فرمودند.

مسائلی که منجر به بی‌اعتمادی مردم نسبت به نظام شود، قابل دفاع نیست:

راجع به یکی از وزارتخانه‌هاست، بدان وزارتخانه خواهد فرستاد که رسیدگی نمایند و جواب مکفی بدهند.» لازم به ذکر است که ماده ۳۲ قانون اساسی مشروطه خود ترجمه‌ای از قوانین اساسی کشورهای اروپایی است که گفته می‌شود این ماده ترجمه ماده ۲۱ قانون اساسی بلژیک است.

اصل نود قانون اساسی و ساز و کار ناشی از آن را می‌توان نوعی نظارت عمومی بر قوای سه‌گانه تلقی کرد که به واسطه مردم اعمال می‌شود. کمیسیون اصل نود، به عنوان واحد داخلی مجلس، اجراءکننده وظیفه‌ای است که اصل نود قانون اساسی برعهده مجلس گذاشته است. کمیسیون اصل نود، یکی از ابزارهای نظارتی قوی در مجلس شورای اسلامی محسوب می‌شود. این نهاد مشروعیت خود را از بالاترین سند قانونی کشور، قانون اساسی، دریافت می‌کند، بنابراین مجلس می‌تواند برای اعمال نظارت بر قوای سه‌گانه از آن استفاده کند. کمیسیون می‌تواند به نظارت اشخاص علیه سوء مدیریت یا سوء عملکرد در طرز کار قوای سه‌گانه رسیدگی کند و نهادها و سازمان‌های تحت صلاحیت خود را مجبور به پاسخگویی کند. با رسیدگی به شکایات، اطلاعات بسیار مفیدی در اختیار مجلس قرار می‌گیرد که می‌توان از آنها در جهت اعمال نظارت سیاسی خود در قالب سوال و استیضاح مقامات قوه مجریه اقدام کرد و یا با شناسایی خلأهای موجود در زمینه‌های مختلف، نقطه شروعی برای وضع قوانین مناسب و مساعد در پارلمان گردد. این نهاد از حیث تشکیلات دارای دو بخش رسیدگی به شکایات و واحد دفتری است. اعضای بخش رسیدگی به شکایات کلاً از نمایندگان مجلس می‌باشند. تصمیماتی که

نهادهای آمبودزمن و معادل آن در کشورهای مختلف جهان به صورت گزینه‌ای را به چالش کشید.

نتیجه‌گیری

حاکمیت قانون از اصول بنیادین حقوق شهروندان است به نحوی که فقدان آن حقوق عمومی به مفهوم امروزی را بی‌معنی می‌سازد. اقتضای حاکمیت قانون آن است که رفتار و تصمیمات دستگاه‌های اداری و مأمورین آنها در قالب و چهارچوب‌های از پیش تعیین شده‌ای به عنوان قانون صورت بگیرد و اداره امور جامعه و دستگاه‌های دولتی تابع امیال و خواست شخصی مقامات اداری نباشد. و از طرفی در نظام‌های حقوقی کشورهای مختلف یکی از مهمترین سازکارهای نظارتی کنترل، به عنوان نهاد آمبودزمن به شکایات شهروندان و اشخاص بر علیه نهادهای عمومی و دولتی به شکل غیرقضایی رسیدگی می‌کند. بنابراین بی‌عدالتی و سوء مدیریت علاوه بر اینکه شامل انواع خطاهای اداری ناشی از اتخاذ رویه غلط می‌شود عدم تبعیت از نظامات قانونی و از جمله آئین‌های مقرر شده در قوانین را نیز در بر می‌گیرد. به همین دلیل میان صلاحیت حوزه آمبودزمن و سازمان بازرسی در برخی از زمینه‌ها به نظر همپوشانی وجود دارد. به طور معمول اداره مقیده قانون است، اما تمامی اعمال اداری به یک اندازه مقید به قانون نیستند. حق شخصی زمانی وجود دارد که قانون نه تنها از منافع عمومی، بلکه منافع گروهی شهروندان حمایت می‌کند. آمبودزمن به شکایات‌های مردم علیه بی‌عدالتی و سوء مدیریت اداره رسیدگی می‌کند و مستقل از وزارتخانه‌ها و نهادها و ارگان‌های دولت مرکزی و مقامات

هیچ مسئله‌ای که منجر به بی‌اعتمادی مردم نسبت به نظام شود، قابل دفاع نیست و همه پرونده‌ها، فارغ از منافع اشخاص و جریان‌ها باید روال قانونی خود را در کمیسیون طی کند و در صورتی که نیاز به ارائه در صحن علنی باشد، باید اجازه طرح آن داده شود. لذا وظیفه کمیسیون اصل نود نظارت بر عملکرد نهادها، سازمان‌ها و قوای سه‌گانه است، نه رسیدگی به شکایات‌ها و گلایه‌های افراد.

بند ب) مرکز ارتباطات مردمی ریاست جمهوری و بازرسی ویژه ریاست جمهوری

مرکز ارتباطات مردمی ریاست جمهوری وظیفه ارتباط دوطرفه بین مردم و رئیس‌جمهور را در طول سال برعهده دارد. سامانه ۱۱۱ یکی از اقداماتی است که با هدف افزایش ارتباط مردم با ریاست جمهوری راه‌اندازی شده است. پراف سامانه آنلاین شکایات و ارتباطات مردمی ریاست جمهوری (سامد): کارمندان و کارکنان دولت، کارگران، ایثارگران و رزمندگان، بازنشستگان و بیمه‌شدگان وزارتخانه‌ها، موسسات و شرکت‌های دولتی، عمومی و خصوصی نیازهایی دارند که مجبورند مداوماً آنها را برطرف نمایند. دسترسی مداوم به اینگونه نیازها مستلزم صرف وقت و هزینه زیاد است. هم اکنون رفع بسیاری از اینگونه نیازها و خدمات بصورت اینترنتی و آنلاین ارائه می‌گردد.

بند ج) سامانه‌های نظارتی در تمام دستگاه‌های اجرایی و نهادهای انقلابی و از جمله واحد حراست ارگان‌های مربوطه فوق

اخیراً نیز سمپوزیوم دو روزه در ترکیه موضوع بازرسی و حقوق زنان، بازرسی و حقوق معلولین، بازرسی و مبارزه با تبعیض بررسی و در کنار آن فرایند تصمیم‌گیری و عملکرد

اتخاذ می‌شود. اطلاع‌رسانی و ارجاع امر به دستگاه‌های تصمیم‌گیرنده و یا قضایی توسط سازمان بازرسی صورت می‌گیرد. لذا با توجه به اینکه سازمان بازرسی کل کشور بر حسب وظایف اجرایی قانونی و دستورالعمل‌های صادره و گزارش‌های واصله اقدام به بازرسی می‌نماید و از طرفی عزل و نصب بالاترین مقام آن وابسته به قوه قضائیه می‌باشد و همچنین کمیسیون اصل نود و دفتر وصول شکایت ریاست جمهوری که بیشتر جنبه اعلام وصول شکایت را دارند و فقط پس از اعلام وصول شکایت‌ها برعلیه دستگاه‌های حکومتی پیگیری و اقدام و گزارش لازم را انجام می‌دهند و هیچگونه ضمانت اجرایی بابت پیگیری کمیسیون اصل نود وجود ندارد و فقط در چهارچوب درخواست و شکوائیه‌های ارائه شده پیگیری می‌نماید و خود مستقلاً طرح دعوی برعلیه دستگاه‌های حکومتی را ندارد و فقط درخواست‌ها و شکوائیه‌ها به مراجع مربوطه منعکس و از آنها می‌خواهد پاسخ دهند، بیشتر از آن حق رسیدگی و دخالت نخواهد داشت. نهایتاً از طریق اطلاع‌رسانی عمومی به شهروندان اطلاع می‌دهد. لذا می‌توان عنوان کرد که شباهت بسیار اندک و یا عدم شباهت در مورد کارکرد فی‌مابین نهاد آمبودزمن با توجه به استقلال و بی‌طرفی آن نهاد در جهت احقاق حقوق شهروندان با سازمان بازرسی کل کشور و کمیسیون اصل نود وجود ندارد.

محلی است یعنی مستقل از کسانی است که از آنها شکایت می‌شود. نهاد آمبودزمن نقش مکمل نظارت قضایی را ایفاء می‌کند و اصطلاحات نظارت این نهاد بر ادارات و نهادهای دولتی به نظارت فراقضایی معروف است. ولی دو موضوع قابل تأمل و چالش‌پذیر است.

۱- آنچه که حسن جریان امور و حسن اجرای قوانین را محقق می‌کند، تنها قانون خوب، رسا و کامل نیست، بلکه شیوه اجرای قانون است که قانونی را به اهدافش می‌رساند و یا قانون را بی‌اثر یا کم‌اثر می‌کند.

بررسی عملکرد سازمان در انجام وظایف قانونی مهم‌تر از بررسی جامع‌الاطراف قانون سازمان بازرسی کل کشور است، آنچه گفته شد درخصوص قانون بازرسی بود، اما عملکرد خود سازمان، بررسی دیگری می‌طلبد که از خوف افتادن در چرخه دور و تسلسل از آن چشم‌پوشی می‌کنیم.

۲- بررسی صلاحیت‌ها، لیاقت‌ها، کارآمدی‌ها، روحیه خلاقیت، استعداد و شجاعت انجام وظیفه که در بند (ب) آئین‌نامه سازمان بازرسی کل کشور آمده، دارای آثار مهم، بازدارنده و برای تضمین سلامت نظام اداری لازم است، ولی در عین حال ناممکن به نظر می‌رسد. بسیاری از این صفات و حالات قابل سنجش و ارزیابی نیستند و اصولاً در قانون، معیارهای آنها بیان نشده است. حداقل و حداکثر لیاقت با کدام معیار سنجیده می‌شود؟ روحیه کارگزاران در چه حدی مقبول و در چه حالتی مردود است؟

نوع نظارت سازمان بازرسی کل کشور استصوابی نیست و واحدهای تحت بازرسی، همچنان فعالیت خود را ادامه می‌دهند و تصمیمات لازم توسط دستگاه دیگری که سازمان بازرسی اطلاعات لازم را در اختیار آن، می‌گذارد،

فهرست منابع**قوانین:**

- ۱- امامی، محمد و استوارسنگری، کوروش (۱۳۹۲)، **حقوق اداری**، جلد اول، چاپ ۱۶، تهران: انتشارات صدرا.
- ۲- صادقی مقدم، محمدحسین و میرزاده کوهشاهی، نادر (۱۳۹۲)، **آئین رسیدگی به تخلفات اداری کارکنان دولت**، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۳- طباطبائی موتمنی، منوچهر (۱۳۸۵)، **حقوق اداری تطبیقی**، چاپ اول، تهران: انتشارات سمت.
- ۴- عمیدزنجانی، عباسعلی و موسی زاده، ابراهیم (۱۳۸۹)، **نظارت بر اعمال حکومت و عدالت اداری**، چاپ اول، تهران: دانشگاه تهران
- ۵- قاضی، سیدابوالفضل (۱۳۹۳)، **بایسته‌های حقوق اساسی**، چاپ پنجاه، تهران: نشر میزان.
- ۶- مایورانو، لوئیس (۱۳۸۷)، «نظارت و بازرسی»، مجموعه مقالات چهارمین اجلاس بازرسان کل آسیا، فصلنامه سیاسی-اقتصادی.
- ۷- محمدنبی، حسین (۱۳۷۸)، **شناخت سازمان بازرسی و نظارت**، تهران: سازمان بازرسی کل کشور.
- ۸- مقدری، مهدی (۱۳۹۵)، **درآمدی بر حکمرانی خوب**، چاپ اول، تهران: انتشارات جنگل.
- ۹- موسی زاده، ابراهیم (۱۳۸۹)، **نظارت بر اعمال حکومت و عدالت اداری**، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۰- موسی زاده، ابراهیم و جوکار، فضل اله (۱۳۹۱)، **آمبودزمن و نهاد های مشابه آن و نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران**، تهران: انتشارات دادگستر.
- ۱۱- نقیعی مفرد، حسام (۱۳۸۹)، **حکمرانی مطلوب**، چاپ اول، تهران: انتشارات شهر دانش.
- ۱۲- هاشمی، سیدمحمد (۱۳۹۲)، **حقوق اساسی و ساختارهای سیاسی**، چاپ دوم، تهران: نشر میزان.
- ۱۳- هداوند، مهدی (۱۳۹۰)، **حقوق اداری تطبیقی**، جلد دوم، چاپ دوم، تهران: انتشارات سمت.